

Podmokrške vasi v letu 1941

Pričujoč nepopoln zapis le nekaj dogodkov o rasti in žaru upora, razvoju OF in NOB v letu 1941. daje krajem in ljudem Podmokrscem posebno obeležje. Ti ljudje so bili neusahljiv vir NOB. Med njimi je bilo prek 430 zapriseženih aktivistov OF. Prek 120 jih je bilo v enotah NOV. Dali so visok krvavi davek svobode, saj jih je 81 dalo svoja življenja.

Na območju današnje KS Golo-Zapotok sta pred vojno delovali dve Društvi kmečkih fantov in deklet za vasi Golo, Klada, Rogatec, Selnik in Škrilje ter Visoko-Zapotok. Imeli sta množičen značaj, v njih pa je prevladoval vpliv KP. To dejstvo je dobilo svoj pravi izraz v množični povezanosti prebivalcev teh krajev v Osvobodilni fronti in v njihovi množični udeležbi v NOB.

Upor se je začel z neusahljivo močjo in planenom. Ta dejstva ilustriramo z nekaj dogodki:

V noči od 11. na 12. april 1941 je na območju Golo-Škrilje razpadla ena enota kraljeve vojske, ki je tu pustila pretežni del svojega orožja in streliva, katerega so pobirali mladi fantje in možje iz vseh naših vasi in ga večinoma poskrili v bližnjih gozdovih. Rogatčani, Visočani in Zapotočani pa so šli po orožje tudi v Želimlje. Italijani so že 12. aprila 1941 izdali okupacijsko odredbo o oddaji orožja in uvedbi policijske ure. Orožje in strelivo je bilo treba oddati do 15. aprila 1941.

Prebivalci naših krajev so poznali to odredbo, upoštevali pa je niso. Le manjši del orožja so prinesli v Gasilna domova Golo in Škrilje. Ko so Italijani 16. aprila prišli po orožje in strelivo, so spoznali, da manjka pretežni del orožja. Sledile so grožnje. Mobilizirali so lovška čuvaja, ju določili za vodiča in preiskali vse bližnje gozdove. Na ta način so dobili več pušk, mitraljezov in streliva.

Italijani so tokrat doživeli v naši krajih svoj prvi poraz. Spoznali so, da jim ti ljudje ne bodo klonili kot pokorni hlapci. V odnosih med krajanji in Italijani je bilo ozračje nabito z nespoštovanjem, sovraštvom, nezaupanjem in prezirom.

Vest, da je bila 27. aprila v Ljubljani ustanovljena OF, je med našimi prebivalci močno spodbudila narodno zavest in okrepila borbeni duh upor.

Goloroki domači fantje so se tako 12. junija v

Ceto so vodili znani člani Komunistične partije: Slavko Židanek, Milan Majcen, Bojan Polak-Stjenka, Ante Novak, Stane Semič-Daki in drugi.

Pod vodstvom škofa Rožmana je ljubljanska škofija dne 15. avgusta organizirala na Kureščku velik cerkveni shod, zavarovan z močnimi italijanskimi enotami, kar pomeni, da se ti »gostje« niso počutili varne v naših krajih.

Škof je pridigal proti KP in OF ter pozival ljudi k pokorščini italijanskim oblastem.

Toda nadaljnji razvoj dogodkov kaže, da so naši ljudje sledili klicu Komunistične partije in OF k upor in oboroženemu boju proti okupatorju in domačim izdajalcem.

Na Kureščku so v koči Stane Žitnik partizani dne 8. septembra organizirali prvi javni partizanski miting. Udeležilo se ga je veliko število Ljubljancev in domačinov. To je bil javni izziv okupatorja in njegovih sodelavcev.

To je podžgalo plamen upora v vseh naših vaseh in tudi Ljubljancev je bilo vedno več med mokrškimi partizani.

Mokrška partizanska četa je šla dne 10. septembra v svoj prvi napad na okupatorjevo postojanko, napadla je karabinersko postajo na Turjaku. V pripravi tega napada je sodelovala vaška zaščita iz vasi Rogatec, Visoko in Zapotok.

V drugi polovici septembra 1941 so bile ob sodelovanju partizanov Mokrške čete v vseh vaseh naše KS ustanovljene enote vaške zaščite, ki so imele množičen značaj. Enote so opravljale opazovalne, obveščevalne in patrolne naloge. Bile so pomožna partizanska vojska, ki je opravljala zaščito vasi in Mokrcu, organizirale so preskrbo s hrano, zbirale orožje in strelivo, sanitetni material, obutev in obleko. Opravljale so tudi čistko od ovađuhov in kaznovale posamezne domače izdajalce, kar je vplivalo, da ves čas vojne v teh krajih ni bilo izdajalcev.

Zaradi vedno večje ofenzivnosti partizanov, ki so obvladovali celotno območje vse od Mokrcu do Ljubljane, so Italijani dne 6. in 7. oktobra začeli svojo prvo večjo ofenzivo na Mokrc. Doživeli so popoln neuspeh, saj so bili partizani dobro obveščeni in so se tako lahko pravočasno umaknili.

Medvojni rajon Barje na Mokrcu 1943/44

Iška vas je bila obkoljena

(1. del)

Sedmega februarja leta 1944. Na Barju ni bilo več snega in južni veter je naglo talil zadnje ostanke snega v senčnih grapah in globelih prostranega Mokrcu in Krima. Bili so dokaj topli dnevi in teloh, prvi zvončki.

Vse je kazalo, da bo zgodnja pomlad. Tiste dneve smo se zadrževali v vasi Škrilje pod Mokrcem. Največ nas je bilo v Glavanovi in Mihelovi hiši, pa tudi drugod, saj so nas te hiše pod Mokrcem rade sprejemale. Ta dan je bil nenavadno miren in od nikoder ni bilo slišati strela. Povsod je vladala sumljiva tišina. Skozi vas so hiteli kurirji številnih enot, postali za trenutek, spregovorili z domačini in spet hiteli dalje. V gozdu nad »Zavrhom« je bila naša stalna zaseda, ki je že mnogokrat odbila sovražnika, ko je hotel vdreti v Škrilje ali Golo. Naše zasede so dajale pomoč domačinom, da so varneje obdelovali svoja polja. Tri patrolje so ta dan odšle na pot. Patrolja, ki jo je vodil mlad predrzen kurir Kovačev Frenk, se je že vrnila iz smeri Iga, Sarskega, Klad in Pijave gorice. Niso naleteli na sovražnika in tudi opazili niso nič nevarnega. Tudi patrolja strojničarja Lojzeta Brenclja se je vrnila, ne da bi opazila kaj posebnega. Samo tretje patrolje še ni bilo nazaj, čeprav je bilo že pozno. Ta je odšla v smeri Iške vasi, vodil pa jo je rajonski obveščevalec Janez Šteblaj-Petelinčkov, doma prav iz te vasi. Skrbelo me je za Janeza, predvsem zato, ker je bil včasih pretirano pogumen, pa tudi zato, ker je bila njegova smer patrolje najnevarnejša. Šel sem na »Zazidnikov klanec«, kjer je stražil Krogarjev Janez in odkoder se je dobro videlo, če bi kdo prihajal iz Iške.

Hkrati sva opazila, da se nekdo bliža vasi. Tekel je, preskakoval grmičevje in se naglo splazil skozi živo mejo. Pritekel je do naju, zadihnan se je oprl na strojnico in glasno rekel: »Iška vas je obkoljena«. Medtem, ko je prišel do sape, si je brisal pot z obraza in povedal, da so v Iški vasi domobranci, da je vas obkoljena, da je različno slišal, kako ljudje jokajo. Povedal je, kje ima sovražnik zasede. Naglo smo stekli h Glavanovi hiši, kjer so se rajonci zbirali h kosilu. No, za ta dan je Angelca Lešnjakova zaman pripravila južino, ker je nismo utegnili pojesti. Po nekaj minutah smo se zbrali vsi člani rajonskega odbora s kurirji-delavci z rajonske tehnike, vsega enajst članov. K naši akciji so se pridružili dva kurirja iz VOS in še eden, ki je dejal, da je iz Notranjskega odreda in mu je ime Bobek. V napad nas je šlo vsega štirinajst mož. Borci so bili večinoma doma iz Iške vasi. Zbranim sem povedal, kaj je sporočil Janez. Še danes se spominjam, kako je

novica delovala. Ostrmeli so, prebledeli, a iz oči jim je sijala zvestoba in gnev do preklelih narodnih izdajalcev. Naši pogledi so se srečali. Povedano je bilo vse, saj so tovariši razumeli, da Iška vas zopet doživlja tragičen dan. V diru smo hiteli iz Škrilja. Do Iške vasi je bilo normalno uro in pol hoda, toda pritekli smo v dobrih dvajsetih minutah, ker nas je vodil Janez, ki je poznal vse bližnjice in kraje s sovražnimi zasedami. Vsak je vedel, kaj mu je storiti. V strogi tišini smo se približevali sovražnim zasedam, skrbelo pa nas je, da morda nismo že prepozni in da so domobranci že odpeljali vaščane. Prvo sovražno zasedo smo obšli, drugi pa smo se približali na sto metrov. Zaradi čistine nismo mogli bliže in tudi izdati se nismo smeli, da ne bi bilo to usodno za vaščane. Iz vasi je bilo slišati jok in mukanje živine. Domobranci so vpili in hodili od hiše do hiše. Na voz s konjem, ki je stal sredi vasi, so domobranci nakladali naropano blago. Oklenili smo se orožja in čakali ugodnega trenutka.

Videli smo, da se sovražnik že zbira in pripravljala na odhod. Sedaj vidimo, da je domobrancev v vasi približno sedemdeset. S seboj vodijo ugrabljenega vaščana, večinoma ženske. Toda ne smemo še udariti. Nekatere ruševine požganih hiš nam zakrivajo razgled. Na povelje: »Ko bom dal znak za streljanje, streljajte samo preko glav, da ne bomo zadeli ugrabljenih«, tako je šel živi, ustni telefon do posameznika. Domobranci se bližajo šoli izza Oblakove hiše. Tu je več praznine. Zagremelo je iz treh strojnic, brzostrelk in pušk. Takrat pa je za nami priteklo tovariš Gorazd, ki ni mogel zdržati, da bi akcija minila brez njega. Jurišali smo in sovražnika bliskovito pometli. Trenutek prej, ko je zagrmelo naše orožje, je barjanski šatan Frakelj-Skalar govoril ugrabljenim: »Molite, kasneje vas bomo za onim zidom postrelili.« Kazal je z roko na obzidje lžanske graščine. Domobranci so se začeli upirati s težkim mitraljezom in bacačem šele sredi polja, iz malega gozdiča Palmetove gorice. Ko smo pridrveli do konca vasi, vmes pa srečevali rešene, je prenehal streljati sovražni strojničar in minometalec. Njegovi strelji so bili previsoki. Na čelu bežečih je bil sam »dvanajsti apostol« – Skalar, poleg njega pa faliran bogoslovec Martin Oblak doma iz Vrbljenja, Anton Platnar, po domače Sedejev iz Iške vasi in njemu podoben Franc Petelinček – Betov, ki je sodeloval trinajstega januarja 1944 po izdajstvu rajona na Golem. Tu se je zelo izkazal in pomagal ujeti svojo sestrično, znano aktivistko Marijo Šteblaj, Petelinčkovo iz Iške. (Nadaljevanje prihodnjič)

MATIJA ŠKRABA

Bivališče rajonskega odbora OF Barje na Mokrcu v zimi 1942/43

gostilni pri »Jerneju« na Golem spopadli z do zob oboroženo italijansko patroljo. Devet domačih fantov je s pirovskimi steklenicami napadlo 12 Italijanov in jih pognalo v beg.

Ob tem je bila zaplenjena na našem območju prva italijanska puška. Italijani so še ta dan uprizorili bojni pohod in obkolili vasi Golo in Škrilje. Aretirali so vse mlade fante in možje, ki so jih dobili doma. Naslednjega dne so prišli v roke Italijanov tudi fantje, ki so sodelovali v pretepu. Zaradi pomanjkanja dokazov so večino izpustili. Deset fantov pa so obsodili na 7 mesecev zapora, ki so ga prestajali v Puli.

To so bili naši prvi domačini, ki so bili obsojeni s strani okupatorja.

Ta dogodek sicer ni bil organizirana oblika upora proti okupatorju, imel pa je velik pomen in vpliv na razvoj partizanstva in množične vključitve prebivalcev podmokrških vasi v NOB.

Sredi julija je Mokrc sprejel prvo vojaško organizirano in oboroženo partizansko enoto. Iz enega dela Molniške čete, ki je prišla na Mokrc, je bila 17. julija ustanovljena samostojna Mokrška četa. Bila je sestavni del bataljona Ljuba Šercerja. Naši kraji so to četo sprejeli za svojo. Pod njenim vodstvom in vplivom te čete pa so v vseh vaseh nastale enote vaške zaščite in nato odbori OF.

V vasi Zapotok je bil dne 14. oktobra spopad partizanov z močnimi enotami Italijanov. Dva partizana sta padla. Oba so Italijani naložili na lojtrni voz in ju prevažali po vaseh današnje KS, da bi zastrašili prebivalstvo. V Zapotoku so aretirali 20 moških zaradi sodelovanja s partizani. Po končanem zaslišanju so jih 6 izpustili, 13 obsodili na 3 mesece, enega na 2 leti zapora in 1 na smrt, ki pa je bil zaradi pomanjkanja dokazov kasneje izpuščen. Dne 15. oktobra so Italijani opravili svojo drugo ofenzivo na Mokrc. Poslužili so se domačega izdajalca, ki je poznal goro in dolino Iške. Odkrili so partizanski šolski logor v Zali. Ob ostrem spopadu partizani niso imeli izgub. S spretnimi manevri so prebili italijanski obroč. Tudi tokrat so Italijani doživeli neuspeh, porasla pa je moralna, vojaška in politična moč NOB.

V novembru in decembru so v vseh naših vaseh potekale priprave za ustanovitev odborov OF, aktivov Zveze slovenske mladine in SKOJ. To pa je bila že višja oblika organiziranega povezovanja krajanov. Dne 21. marca bomo praznovali krajevni praznik.

Občane naše občine in Ljubljance vabimo, da v jubilejnem letu vstaje in ustanovitve OF obiskujejo svoj zvesti partizanski dom in da na tem območju organizirajo razna srečanja.

LUDVIK GOLOB